

11. Димитър Пешев (1894 – 1973) е роден в Кюстендил. Завършва право и работи като адвокат, съдия и прокурор в София. Министър на правосъдието (1935 – 1936). През 1938 г. е избран за подпредседател на Народното събрание. Гласува Закона за защита на нацията. През 1943 г., при вестта за готвената тайна депортация на евреите, събира подписка сред депутатите и отправя остро протестно писмо до министър-председателя Филов. Заради това е свален от поста си. След преврата на 9 септември 1944 г. е осъден от комунистическия „народен съд“ на 15 години строг тъмничен затвор за антиеврейска дейност. Признат е за „праведник на народите на света“ от еврейската държава. Умира самотен и забравен в София.

През лятото на 1942 г., по внушение от СССР, комунистите предлагат създаване на Отечествен фронт (ОФ) от всички антифашистки сили, но легалната опозиция отказва да участва **7**.

През Втората световна война България е *единствената страна съюзник на Германия, която успява да спаси своето еврейско население от унищожение*. През март 1943 г. срещу искането на Хитлер за депортиране на българските евреи в **лагери на смъртта** се обявяват политици начело с подпредседателя на Народното събрание Димитър Пешев **11**, *Православната църква, културни дейци*. Солидарност и помощ на сънародниците си евреи оказва *цялото българско общество*. Всички *48 хиляди евреи от „старите предели“ са спасени*, но повече от *11 хиляди евреи от Македония и Беломорска Тракия стават жертва на нацистите*.

ОБРАТЪТ ВЪВ ВОЙНАТА И КРИЗАТА В БЪЛГАРИЯ

През зимата на 1942 – 1943 г. Германия и Италия търпят поражение по фронтовете. Трудностите в България се увеличават, но истинска *държавна криза започва в края на август 1943 г., когато внезапно умира цар Борис III* **7**. Регентите на малолетния цар Симеон II не могат да овладеят положението. Въоръжената комунистическа съпротива се засилва. Нейните *партизански отряди и бойни групи* се преследват от властта. Нараства *натискът на съюзниците от Антихитлеристката коалиция* (Великобритания, САЩ и СССР) за излизане на България от войната. София е подложена на *съюзнически бомбардировки* **10**.

Управляващите се опитват без успех да постигнат примирие с Великобритания и САЩ. *С приближаването на съветските войски към р. Дунав е обявен неутралитет*. Регентството *поверява управлението на легалната опозиция* на 2 септември 1944 г. Новото правителство на *Константин Муравиев прави решителни стъпки за излизане от войната и за възстановяване на конституционния ред*. Въпреки това на 5 септември 1944 г. Съветският съюз обявява война на България, а на 8 септември *съветската армия навлиза в българска територия*. Това е сигнал за *комунистите и Отечествения фронт да извършат държавен преврат*.

От 1 септември 1939 г. до 9 септември 1944 г. България извървява пътя от неутралитет през принудителното, невоюващо съюзничество до нов неутралитет и скъсване на съюза с Германия. Включването ѝ във Втората световна война е пореден опит и пореден неуспех за решаване на националния въпрос.

ПОМИСЛЕТЕ, ОБСЪДЕТЕ, ПРОУЧЕТЕ

1. Защо възвръщането на Южна Добруджа е успешна стъпка за решаване на националния въпрос?
2. Обобщете причините за изоставянето на неутралитета и присъединяването на България към Тристранния пакт. Защо е „странен“ съюзът с Германия?
3. Кои са причините за държавната криза през август 1943 г.? Как управляващите се опитват да излязат от нея?

ПАРЛАМЕНТ НА КЛАСА

Дискутирайте по въпроса: Могла ли е България да не участва във Втората световна война на страната на агресивните държави? Използвайте знанията си за вътрешната и външната политика през междувоенния период и за българското стопанство. Аргументирайте отговорите си.

„КОЙТО СПАСИ ЕДИН ЧОВЕШКИ ЖИВОТ, СПАСЯВА ЦЕЛИЯ СВЯТ“

Антиеврейска политика и спасяване на българските евреи

Хронология на събитията

23 януари 1941 г. – В България влиза в сила Закон за защита на нацията по подобие на антиеврейските закони в Германия, въпреки протестите на граждани и организации.

1 март 1941 г. – България влиза в Тристранния пакт.

20 януари 1942 г. – На Ванзейската конференция управниците на нацистка Германия вземат решение за „окончателно решение на еврейския въпрос“ – пълно унищожаване на всички 11 милиона евреи в Европа в лагери на смъртта.

Август 1942 г. – В България е учредено Комисарство по еврейските въпроси с комисар Александър Белев.

14 октомври 1942 г. – Германия отправя искане към България да депортира своите евреи.

22 февруари 1943 г. – Сключено е тайното споразумение „Белев – Данекер“ за депортиране на 20 хиляди евреи от „новоприсъединените земи“.

2 март 1943 г. – Правителството на Филев одобрява споразумението „Белев – Данекер“ за 12 хиляди евреи от „новите земи“ и 8000 евреи от „старите граници“.

3 март 1943 г. – Започва депортацията: 7144 евреи от Македония, 4058 от Беломорието, 161 от Пиротско. Закарани в Дупница, Горна Джумая (Благоевград), Скопие и Пирот и предадени на германците в гр. Лом, те са изпратени в лагера „Треблинка“, където загиват.

7 – 8 март 1943 г. – Започват арести на евреи в много български градове. Делегация от четирима граждани българи от Кюстендил уведомява Димитър Пешев.

9 март 1943 г. – Пешев и група депутати се срещат с министъра на вътрешните работи Габровски и го принуждават да отмени заповедта за депортация. През нощта са арестувани евреите от Пловдив, които след намесата на митрополит Кирил са освободени.

19 март 1943 г. – Димитър Пешев предава на Филев протестно писмо, подписано от 43-ма депутати. Депортацията е спряна.

20 май 1943 г. – Цар Борис III отклонява следващи германски планове за депортация и одобрява план за изселване на 25 хиляди евреи от София в провинцията. Подготовката за изселване отново събужда протести.

Август 1943 г. – Германия за последен път без резултат изисква депортиране на българските евреи.

2 септември 1944 г. – Законът за защита на нацията е отменен от правителството на Константин Муравиев.

Българското законодателство

1. Конституция на Царство България

Глава XII. За гражданите на Българското царство ...54. Всички родени в България, които не са приели друго поданство, също и ония, които, родени другаде от родители, български поданици, броят се поданици на Българското царство...

57. Всички български поданици са равни пред закона. Разделение на съсловия не се допуска...

67. Правата на собствеността са неприкосновени.

68. Принудително отстъпване на имот може да стане само заради държавна и общественна полза, и то със справедлива и предварителна заплата...

73. Никой не може да бъде наказан без присъда от надлежния съд, която е вече добила законна сила...

74. Затвори и претърсвания по къщите могат да стават само според правилата, изложени в законите.

75. Никому не може да се наложи наказание, което не е установено от законите. Мъчения... и конфискуване на имот се забраняват.

Евреи от Македония в кораб на Ломското пристанище

2. Законът за защита на нацията:

- Забранява бракове между българи и евреи.
- Забранява упражняване на определени професии и притежаване на дялове в предприятия от евреи.
- Налага на еврейското население извънреден имуществен данък.
- Задължава евреите да носят жълта (Давидова) звезда за идентификация.
- Налага полицейски час за евреите.
- Определя отделни магазини за храни за евреите.
- Забранява им да се движат по отделни улици.
- Задължава мъжете евреи до 55 години да работят в „трудова лагери“ по 6 – 7 месеца в годината.

Реакцията на българското общество

1. Писма до Народното събрание

1. Нашето законодателство не бива да отбележи един закон, който ще пороби част от българските поданици и ще остане една черна страница в нашата най-нова история. Българското племе в своето историческо минало е било преследвано и унижавано. Нашите бащи живо помнят срама от игото... Нима и ние по подражание трябва да тръгнем по един опасен път и да отречем себе си като свободен и културен народ.

София, октомври 1940 г. Тодор Влайков, Елин Пелин,

Елисавета Багряна и още 18 български писатели

2. Еврейството в България не е застрашило нито нашето стопанство, нито нашата култура. Ние не можем да намерим никакво оправдание – с оглед интересите на държавата и народа – в предприемане на подобни ограничителни и унижителни мерки... Те са в противоречие с демократическия и свободолюбив дух на българина.

Съюз на българските адвокати, София, 30 октомври 1940 г.

2. Телеграми до Народното събрание

1. Със Закона за защита на нацията се насилват демократичните и човешки принципи на българския народ. Потресени сме от такива реакционни закони, които внасят разединение.

Работници от хранителния бранш, Пловдив, 19 ноември 1940 г.

2. Българските занаятчии са били винаги против малтретирането на слабите и беззащитните. Като техни последователи протестираме против обезправяването на едно малцинство.

Обущари от Пловдив, 12 ноември 1940 г.

3. Позиви, разпространявани по улиците

1. Работници и трудещи се,

Болшинството от еврейското население са работници, дребни търговци и занаятчии, които с денонощен труд изкарват своята прехрана. Винаги са били лоялни български граждани... Не допускате насаждането на фашистки методи у нас и раздухване на расова омраза.

Работническа партия, София, преди декември 1940 г.

2. Драги граждани, евреи,

Родени и израсли в България, живели със скърбите и радостите на тая страна, готови да дадете живота си за нейната защита, вие сте част от народа, нейни синове, и за вас няма друга родина. Нашите велики борци за свобода Левски, Ботев, Каравелов и др. винаги заявяваха, че се борят за една свободна България, в която всички граждани ще бъдат равни пред законите без разлика от народност и вяра. Същите права по-късно се гарантираха и в Конституцията, която фашистките разбойници потъпкаха против волята на народа.

Граждани от София, октомври 1942 г.

4. Позицията на Българската православна църква

Въпросът за отношението ни към евреите е ясен. Ний сме християни и като архиереи на св. Българска православна църква не можем да не стоим на почвата на св. Евангелие и Христовото учение за равноценността на всички човеци пред Господа, без оглед на произход, раса и култура. Следователно, трябва да се застъпим за евреите, първо за християните, а също така и за нехристияните.

Изказване на митрополит Кирил Пловдивски, декември 1940 г.

ЗАДАЧИ ЗА УПРАЖНЕНИЕ

1. В каква историческа обстановка е приет Законът за защита на нацията? (Използвайте хронологията на събитията.)

2. Сравнете неговите постановления с текста на Конституцията. Кои от тях противоречат на основния закон?

3. Представете документите, които отразяват обществената реакция към антиеврейското законодателство. Какви видове са те? До кого са адресирани? Кои са техните автори (към какви социални слоеве, професионални и политически организации принадлежат)?

4. Каква аргументация е използвана за неприемане и осъждане на антиеврейския закон? Определете ключовите думи във всеки документ и посочете общото и различното в аргументацията.

5. Как са представени евреите? Посочете думите, с които българите изразяват отношението си към своите съграждани евреи.

6. Направете общи заключения за политическите, гражданските и религиозните ценности, от които се ръководи българското общество.

7. Рискували ли са според вас авторите на протестите да бъдат репресирани от властта?

8. Разсъждавайте: възможно ли е било да не се приеме у нас антиеврейско законодателство. Аргументирайте се.

Задачи за проучване

1. Разгледайте в сайта на Държавна агенция „Архиви“ оригиналите на цитираните и още стоици писмени документи, насочени в подкрепа на евреите и срещу политиката на управляващите в България.

2. Проучете какъв е произходът на заглавието на урока.

Опитът за депортация и спасението

1. Митрополит Кирил Пловдивски

Бяха арестувани на 9 срещу 10 март в 3 часа през нощта около 1500 – 1600 души от Пловдив. Прибрани бяха в едно от училищата и трябваше да бъдат изпратени в Полша... Чакаше се специален влак на гарата, за да ги откара. Възмущението сред гражданството беше голямо. Нямах какво да сторя, освен да действам съгласно решенията на Св. Синод и внушенията на моята съвест. Изпратих телеграма на Негово Величество Царя, в която го молех в Божие име да има милост... Повиках помощника на полицейския началник и го замолих да съобщи на правителството, че... си запазвам по тоя въпрос свободата на действие, така, както ми диктува съвестта на архиерей. После дойдоха при мен и покръстените от еврейски произход. Утеших ги и им казах, че ако се чувстват застрашени, давам им убежище в моя дом. Имах в тоя случай примера на древните християни, които не само пазеха своите, но събираха средства помежду си, за да откупват от робство християни от друга народност. Впоследствие разбрах, че се е получило към обед нареждане да бъдат освободени... За чест на българската полиция, трябва да кажа, че тя се държа добре към арестуваните..

Протокол № 4 от заседание на Св. Синод на Българската православна църква от 20 март 1943 г.

2. Димитър Пешев и 42-ма народни представители

Уважаеми Господин Министър-председателю, Ние не можем да допуснем, че се е възнамерявало изпращането на тези хора извън България... Такава мярка е недопустима не само защото тези хора, нелишени от българското си поданство, не може да бъдат изгонвани вън от страната, но и защото това би била една пакостна и с тежки политически последици за страната мярка. Тя би била лепната на челото на България незаслужено едно петно... Кое българско правителство би поело подобна отговорност пред бъдещето?... По наше дълбоко убеждение, напълно излишно е да се прибегва до нови и изключителни, при това жестоки мерки, които може да доведат до обвинение в масово убийство. То би лежало преди всичко върху правителството, но сигурно ще надхвърли него и ще падне върху главата на България... Един елементарен правов ред е нужен в управлението, както въздухът е нужен за живота. Честта на България и нейният народ е не само въпрос на чувство... тя е политически капитал от най-голяма стойност и затова никому не е позволено да го разпилява.

Протестно писмо до министър-председателя Филов, София, 17 март 1943 г.

3. Реакцията на нацистка Германия

Обикновеният българин не разбира смисъла на борбата срещу еврейството, още повече, че и расовият въпрос по природа не му е понятен... Аз съм твърдо убеден, че министър-председателят и правителството желаят и се стремят към окончателно решаване на еврейския въпрос. Но те са свързани с манталитета на българския народ, комуто липсва идеологическо възпитание, каквото ние имаме. Отраснал с арменци, гърци и цигани, българинът не намира у евреите недостатъци, които да оправдаят особени мерки срещу тях.

Донесение на Адолф-Хайнц Бекерле, пълномощен министър на Германия в България, до германското правителство, юни 1943 г.

Кирил, митрополит пловдивски (1938 – 1953), патриарх на Българската православна църква (1953 – 1971). Удостоен, както и Димитър Пешев, с почетното звание на държавата Израел „праведник на народите на света“.

ЗАДАЧИ ЗА УПРАЖНЕНИЕ

1. Представете документите: вид, автор, време на създаване и исторически контекст. (Използвайте хронологията.)
Защо според вас митрополит Кирил дава показания на заседанието на Св. Синод? Оценете неговите действия от религиозна, хуманна и гражданска гледна точка.
2. Кой е Димитър Пешев? Как аргументира своята и на депутатите позиция: чисто юридически, политически и граждански? Каква оценка дава на антиеврейската политика на Германия?
3. Направете историческа оценка на личността и действията на Димитър Пешев и митрополит Кирил.
4. Кой е Бекерле? Как обосновава той отказа на българското правителство да депортира евреите? Може ли да се гордеем като българи с оценката на Бекерле?